

MAGYAR VONATKOZÁSÚ NÉMET UJSÁGLAPOK
A M. NEMZETI MÚZEUM BIRTOKÁBAN 1600—1711-IG.

Irta: DR. BLEYER JAKAB.

(Második közlemény.)

Nagyváradnak 1660-ban a töröktől történt elfoglalása bevezetése volt a nemsokára bekövetkezett nagy török-magyar háborúnak. Köprilizáde Ahmed, ki atyja halálával 1661-ben alig 26 éves korában nagyvezér lett, tettszomjtól égve, minden áron bele akart kötni a császári kormányba. Az udvari politika semmi áldozattól, még a meghunyászkodástól sem rettent vissza, csakhogy a békét föntartsa és elkerülje az összeütközést, melyre nem volt elkészülve. A nagyvezér azt a jó alkalmat, melytől ifjúi hévvel annyi sikert és babért remélt, semmiképen sem akarta elmulasztani, és Lipótnak Erdély ügyeibe való beavatkozását hozván fel okul a háborúra, 1663-ban rengeteg sereggel Belgrádban termett. A török támadó fellépésének híre villámgyorsasággal egész Európát bejárta, mindenütt rémületet vagy legalább szánalmat keltve. A múzeum birtokában is van egy röpirat, mely a török hirtelen előnyomulásának és Belgrádba bevonulásának hírét világgá röpíti: *Türckische Ankunfft | Mit was für Ordnung | der Primo Vezier | den 8. Junij 1663. nicht weit von Griechisch Weisenburg | in dem Lager wo seine Armee zu Feld ligt | so über zweymalhundert tausend Mann starck seyn soll | seinen prächtigen Einzug durch die Armada gehalten | wie folget: —* (Év (1663) és h. n., 4-r., 2 sztlan lev., 1 metszet: fegyveres török katona.) — A nagyvezér váratlan támadása Bécsre lepte meg legjobban, mely mindig békére számított. »Ekkor azután az udvari politika áldatlan következményei egész ridegségükben nyilvánultak. Minthogy semmi sem történt az ellenállás szervezésére, a háború nemcsak védtelenül találta az

országot, hanem lehetetlenné tette a későn elrendelt honvédelmi intézkedések foganatosítását is. A császári miniszterek magatartása annál érthetlenebb, mert a török fenyegetések hírére nemcsak Magyar-, hanem Németországban is nagyon harcias, lelkesült volt a hangulat. A birodalomban töméntelen röpirat és ujság jelent meg, mely a török véreb szörnyű tetteit rajzolva, harcra buzdította a népet. A papok a szószékről lelkesítették a tömeget, a birodalom összes községeiben déli 12 órakor megkondult a »török harang«, a török ellen imára intve a híveket.¹

A török sereg előnyomulásának meggátlására ekképen semmi sem történt, és a nagyvezér, ki csak júliusban indult el Belgrádból, Budán át már augusztus közepén Érsek-Ujvár alá érkezett, melyet Forgách Ádám védelmezett. Érsek-Ujvár vívása szerte Európában igen élénk érdeklődés tárgya volt. Midőn a török az ostromhoz fogott, a szomszédos községekhez és vármegyékhez üzeneteket küldött, melyekben hol jó szóval, hol rettenetes fenyegetésekkel csatlakozásra, vagy legalább semleges nyugalomra szólítja fel őket. Egy röpirat a mohammedán vallás ismertetésén kívül egy ilyen béke-levelet közöl: *Copia Eines Türkischen Frieden Briefs: Wie solche der hochmüthige | und jetziger Zeit um Neuhausen sich befindende Grosz-Vezier, An die allda herum gelegene Oerter heuchlerisch abgehen lässt | dasz Er sie dadurch unter seine tyrannische Gewalt gütlicher Weise bringen möge. — ... Anno M.DC.LXIII. —* (H. n., 4-r., 14 sztlan lev., 1 metszettel.) — Az ostrom egy hónapnál tovább tartott, és lefolyása gazdag anyagot nyújtott a hirlapoknak. A múzeum vagy tíz ilyen nyomtatványnak van birtokában, melyek az ostrom leírását adják kezdettől fogva napról-napra a vár átadásáig: *Verzeichnüss Des P. Jesuiten | Johann Pflegers | was sich täglich in Neuhausen vom 13. Aug. Anno 1663. Da er in dise Vestung kommen | bisz zur Zeit der Vbergabe begeben: Aus dem Lateinischen ins Teutsche versetzt. Im Jahr 1663. —* (H. n., 4-r., 4 sztlan lev.) — A legbővebb tudósítást a következő diarium hozza: *DIARIUM Oder Auszföhrliche und warhafftige RELATION Vber die Belägerung und Vbergab der weitberühmbten Haupt Vestung in Ober Vngarn Neuhausen | sonst von den Hungarn Wywar genandt. Wie nemlichen Selbige*

¹ Acsády Ignác, Magyarország története I. Lipót és I. József alatt. A magyar nemzet története, szerk. Szilágyi Sándor) VII. k. 172. l.

am 10. und 11. Tag nechst verflossenen Monats Augusti von dem Grosz Vezier mit bey sich habender Tůrckischer Macht belágeret | continuirlich beschossen | und am 26. Septembris nechsthin | durch den Graffen Adam Forgatschen des Orths Ober Commendanten mit Accord übergeben worden: sambt erzehlung was zeit wehrender dieser Belágerung von Tag zu Tag denckwürdiges vorgangen. Mit fleis zusammen getragen und mehrern theils auffgezeichnet von einer vornemmen Persohn | welche von anfang der Belágerung bis zum end mit und darbey gewesen | und nach geschehenem Abzug solches Diarium Jedermánniglich zur nachricht | in öffentlichen Truck zu geben vor gut befunden hat. Im Jahr 1663. — (H. n., 4-r., 10 sztlan lev.) — Egy verses hirlap is foglalkozik Érsek-Ujvár ostromával, mely Wessel Lőrincz egyik költeményének dallamára van írva. Wesselnek ezen költeménye Zrinyi Miklósról, a szigetvári hősről szól és egy századon át rendkívül népszerű volt egész Németországban; dallamára számtalan más költeményt is szereztek.¹ Az Érsek-Ujvár elestéről szóló verses ujság czime: *Warhafftige Beschreibung | von der Belágerung | Accord und übergab der Vestung Newháusel in Ober-Vngarn | Wie es mit Stůrmen | Schiessen | vnnd dergleichen | vorher ergangen | und den 29. September dieses 1663. Jahr dem Tůrcken übergeben. Wettern Bericht wird der Leser in diesem Gesang vernehmen. Im Thon: Wie man den Grafen von Serin singt. Das ander | Ist ein Erbármliches Klag Lied ausz Vngarland | wider den grausamen Tůrcken-Krieg. Zu singen in dem vorigen Thon. Erstlich gedruckt zu Wien | hernach zu Augspurg | 1663. — (8-r., 3 sztlan lev.)*

Érsek-Ujvárnak szeptember 26-ikán történt átadása után a török megadásra szólította fel Pozsonyt is, elfoglalta Lévát, Nyitrát és szerte pusztított Morvaországban és Sziléziában, a mit különben az ostrom alatt is többször megtett. Erről is két reláció tudósít. Az egyiknek czime: *RELATION Aus Ober-Hungarn | vom fernern Progresz des Tůrckischen hochverderblichen Heerzugs; mit was Anbot der Grosz-Vezier die von Preszburg in des Grosz-Tůrcken Devotion beruffen; wie | noch Lebenz, auch die Bischofliche Stadt Nittria an die Tůrcken übergangen; und den in*

¹ L. Kertbeny K. i. m. 202 l., és Weller E. i. m. 1137. sz.

Mähren und Schlesien abermals auf den Raub ausgegangenen Tartarn starck nachgesetzt worden. — (H. és év. (1663). n. 4-r., 2 szltan lev.)

Mig Köprilizáde nagyvezér Magyarország észak-nyugati részében fényes hadi sikert aratott, addig a déli részekben Zrínyi Miklós és öccse, Péter több ízben megverték a törököt. A Zrínyi névnek a külföldön már évszázados varázsa volt, és egész Európa e név viselőinek első feltűnését is a legnagyobb rokonszenvvel fogadta. Midőn Zrínyi Miklós sereget gyűjtött, hogy Forgáchnak, Érsek-Ujvár főkapitányának segítségére menjen, a közvéleményben már előre is a győzelem reményét keltette fel, mint azt a következő ujságlap czíme jellemzően kifejezi: *Hoffnung guten Siegs, Mit Zusammenführung vieler Völcker | und frewdigen Ankunfft des Generalissimi Grafen von Serin | sampt einem Schreiben eines Feldobersten den 12. Octob. An 1663.* — (H. n., 4-r., 4 szltan lev., 2 metszettel.) — A külföld nem is csalódott a Zrínyi-vér hősiességében, mert már október 21-ikén egy ujságlevél, mely Komáromból, Trencsénből és Pozsonyból is hoz tudósításokat, hirt adhattott Zrínyi Péter győzelméről, melyet a boszniai pasán Károlyváros közelében aratott. Midőn pedig a nagyvezér a felett való boszúságában, hogy Zrínyi Miklós Esztergom környékén folyton csipdeste a török sereget, késő ősszel vagy 16,000 főnyi török-tatár hadat küldött Zrínyi-Ujvár ellen, a két hős testvér november 27-ikén másodszor is győzedelmeskedett és szétverte a gyűlevész népet Kanizsánál. Erről is két nyomtatvány hoz nagy lelkesen tudósításokat.¹ A székelyhidi katonalázadásról² és Apafy Mihály fejedelem kiáltványáról, melyet a nagyvezér kívánságára október 22-ikén Magyarországhoz intézett, szintén két hirlap ujságol. Egy másik terjedelmesebb röpirat a török hadviselés módszeréről és a helyes ellenmódszerről értekezik, egyszersmind kifejti nézetét a török betörésről Magyarországba és eshetőlegesen előnyomulásáról a következő évben: *Etzliche | zu fernerem Nachdencken movirte Politische und Historische Discursen | was von des Tyrannischen Türckens jetzigem Einbruch und weiteren Progressen in künfftigen Jahren | muthmasslich zu halten sey? Nechst Darstellung seiner Stats-Ration zu kriegem | und wie demselben füglichst*

¹ L. Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2236.

² Acsády, id. m. 119—120. l.

zu widerstehen? Wittenberg | In Verlegung D. Tob. Mevii Erben und Elerit Schumachers: Gedruckt bey Mathæus Henckeln | Im Jahr 1663. — (4-r., 58 szzott lap.)

1664-ben a magyar vonatkozású hirlapok száma még nagyobb mint az előző évben. Ennek az esztendőnek egész történetét pontosan meg lehetne írni az egykorú ujságok alapján, és a kép, melyet ezekből összeállíthatnánk, valóban sokkal kedvezőbb volna ránk nézve annál, melyet a külföld modern történetírói, de még saját »chauvinista« historikusaink is festenek.

Néhány 1664-iki ujságlap még az előbbi évek történetével foglalkozik. Az egyik ennek a hadjáratnak teljes leírását adja a töröknek Konstantinápolyból kivonulásától egészen Érsek-Ujvár elestéig. Szerzője állítólag ezen eseményeknek mindvégig szemtanúja volt. Egy másik nyomtatványban Wallsdorf Keresztély, ki mint II. Rákóczy György katonája az 1660-iki kolozsvári ütközetben török rabságba esett, beszéli el viszontagságait és kalandozásait Magyarországon, Törökországon át Egiptomig, mindig a várak és városok ismertetésére fektetve a fősúlyt. Egy harmadik röpiratban szintén két keresztény rab, kik Magyarországon harczolva jutottak török fogságba, mondja el az ozmán birodalom történetét 1300-tól 1664-ig »a legjobb és legmegbízhatóbb historikusok« könyvei és saját tapasztalatok alapján. Más röpiratok a török állam szervezését és a törökök harczmodorát ismertetik, tanácsosal szolgálván, mikép volnának a pogányok a keresztény Európából elűzhetők; a szentírás és különböző profécziák alapján az ozmán birodalom pusztulását jövendölik, és felsorolják azokat a rendkívüli égi tűneményeket és egyéb csodajeleket, melyekből szintén Törökországnak nemsokára — az egyik ujság szerint 1670-ben — bekövetkezendő romlására lehet következtetni. A legérdekesebb és, úgy látszik, legelterjedtebb röpiratokhoz — az akadémiai és egyetemi könyvtárakban is több példányban van meg — tartozott egy ujságlap, melyben egy magyar és egy német »gavallér« az általános politikai helyzetet latolgatva ezt a kérdést veti fel, »vajjon a mostani konjektúrák közt a törökkel való harcz vagy béke volna-e ajánlatosabb?«¹ A feleletet megadja rá két verses hirlap, mely lelkesen hirdeti az általános keresztény fölkelést és buzgón

¹ Czimét lásd: Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2272. sz.

kéri a Nyugatot, hogy »a nyomorban sínylő és segítségért kiáltozó Magyarországot« mentse meg és szabadítsa föl a pogány járom alól. Az egyik nyomtatvány, melynek szerzője Bindorff Lajos Szászországból, csak egy költeményt közöl, a másik pedig valóságos költeményes gyűjtemény, nagyrészt latinból fordítva: *Christliche Kriegs-Trompete | An die Fürsten und Stände der Cristenheit | wider die Ottomanischen Erbfeinde des Christlichen Namens. Meist nach dem Lateinischen eines vornehmen Statisten. Im Jahr. M. DL. LXIV.* — (H. n. 4-r., 40 sztlan lev.)

Az érdeklődés középpontjában természetesen ebben az évben is a két Zrinyi áll. Egy nyomtatvány, mely az egész hadjárat lefolyását ismerteti, a Zrinyieket állítja a hősök élére, és csak ezután következnek Montecuccoli, Hohenlohe, Souches és mások. Fulvinus János Ferencz egy másik nyomtatványban az ő kegyelmes urát, Zrinyi Pétert, a világhírű törökverőt dicsőíti versben: *Der Welt-Berühmte Türcken-Überwinder. Dem Hoch Wohlgebohrnen Grafen und Herrn | Herrn Petro Zrini Dero Röm: kays: Mayest: Rath und Cammerern | der Croatischen und Meer Gränitzen Vice Generalen, wie auch Ober Hauptmann zu Sichelberg und Ogalin x. Ihro Excellenz, Meinem gnädigen Herrn Grafen &c. dediciret solches unterthänig Joannes Franciscus Fulvinus. Gedruckt zu Regensburg bey Christoff Fischern | Im 1664. Jahr.* — (2-r., 2 sztlan lev.) — Maga Zrinyi Miklós is buzdító szöveget intézett a kereszténységhez, hogy egyesült erővel verjék vissza a pogány hódítót a keresztény országokból. A füzetbe írt kézirati jegyzet szerint ezt a röpiratot a pozsonyi diétán terjesztették.¹

A többi nyomtatvány már nem ily általános természetű, inkább csak egyes eseményekkel foglalkozik, de ezeket az eseményeket aztán teljesen felöleli az év elejétől ez év végéig. Köztudomású, hogy Zrinyi híres téli hadjárata az egész nyugaton ünnepeltté tette nevét. Erről a hadjáratról igen sok ujság emlékezik meg, három pedig egyenesen ennek alkalmából íródott. Az egyik a legdicsőségesebb és legemlékezetesebb fegyverténynek hirdeti több mint egy század óta: *Kurtzer und warhaffter Bericht | Der höchst Ruhm: vnd Decnkwürdig | auch dergleichen von*

¹ Címét l.: Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2275. sz.

*weit mehr als über hundert Jahr her | wider den Erbfeind Cristlichen Namens | nicht tentirten Entreprise. So nechst Göttlichem Beystand | von Ihrer Hochgräflichen Excellenz Herrn Niclas Grafen von Zerín, Generalen in Hungarn | Bann in Croaten vnd Windisch Land | x. Mit Zuziehung kayserl. 4. Spickischen zu Fusz | und 6. Piccolominischen Compagnien zu Pferdt | dann denen Bayerischen vnd Schwäbischen Hülfss-Völkern | welche Herr General Wachtmeister Freyherr von Puchhard commandirt, Wie auch: Nebens der Reichs Auxiliar-Armee, vnterm Commando Herrn Wolffgang Julius Grafens von Hohenlohe | vnd Gleichen | x. Excellenz mit seinen eignen | auch Budianisch: und Neidastisch Kriegs-Mannschafft | samment in die 2300. starck | Vom 20. (10.) Januarij, bisz 16. (6.) Februarij, gegenwärtiges 1664. Jahrs | zu gedeylichem Auffnehmen der werthen Christenheit | löblichst vorgenommen | vnd glücklich vollbracht worden. Gedruckt in der Fürstl. Hauptstatt Grätz in Steyer | bei Frantz Widmanstetter. In Verlegung Matthias Fischer | vnd Joh. Cristoph Erhard. Im Jahr Cristi 1664. — (4-r., 10 sztlan lev.) — Egy másik ujság hirt ad arról a döghalálról, mely Érsek-Ujvár környékén és másutt pusztított, és arról a kegyetlen elbánásról, melyben a nagyvezér azokat a török katonákat részesítette, kik a Zrínyi ellen vezetett hadjáratban megadták magukat. Kanizsa ostromáról és Zrínyi-Ujvár elestéről is több lap hoz tudósításokat. A legkimerítőbb füzet három nagy metszettel van ellátva Bécsről, Kanizsáról és Zrínyi-Ujvárról: *Diarium, Und kurtze warhaffte Erzehlung | Wie die Belägerung Der Vestung Canischa | den 17. (27.) Aprilis vorgenommen | continuiret | und was aus erheblichen Ursachen dieselbe den 21. Maji (I. Junii) dieses lauffenden 1664. Jahrs | endlich wider aufgehoben worden: Auch was sich sonst denckwürdiges dabey zugetragen und begeben | samt dem rechten Abrisz dieser Belägerung. So dann | Wie nach beschehenem Abzug | der Türck die Vestung Neu Serinwar | attackiret | und endlich erobert. Samt einem Historischen und Geographischen Vorbericht | Von denen beeden berühmten Oertern | Canischa und Serinwar. Gedruckt im Jahr 1664. — (H. n., 4-r. 88 szzott lap.) — Ezek a füzetek különben gyakran jelentek meg részben igen sikertölt metszetekkel, és egy másik nyomtatvány, mely Zrínyi hadviselését 1663 őszétől a következő**

év májusáig ismerteti, tábor-, csata- és térkép-metszeteket hoz Zrínyi-Ujvárról, Győrről, Komáromról, Léváról, Érsek-Ujvárról, Esztergomból, Pécsről, Kanizsáról és Eszékről.

Zrínyi-Ujvár eleste mélyen lesújtotta Zrínyit, ki »nagy lelki fájdalmát« egy a stiriai kormányhoz intézett levelében panaszolja el. Egy füzet ennek a levélnek lenyomatát adja.¹ Egy másik röpirat Rákóczy Lászlónak szerencsétlen vállalkozásáról hoz tudósítást, melylyel Nagy-Váradot akarta elfoglalni. Mint Zrínyi téli, ekképen Souches tavaszi és nyári hadjárata, ha nem is oly fényes, de ép oly derekas eredménynyel végződött. Nyitra, Léva és Párkány visszafoglalásáról számos ujságlap tudósít, köztök talán legérdekesebb a következő: *Kurtzer Bericht | An Ihr. Káiser. Mayest. wegen Entsetzung Lewentz | und darbey erfolgten harten Feldschlacht zwischen Ihr Excell. Herrn Feldmarschallen Graffen de Souches | und Georgii Sika Fürsten aus der Moltau | den Vezier von Offen | den Bassa von Erla | Zolnock | Neuhausel | und Aly Bassa von Gran | geschehen den 19. Tag Monats Julij | An. 1664. — (H. n., 4-r., 4 sztlan lev.)*

Ennek az évnek legfontosabb és legjelentősebb eseménye kétségkívül a szent-gotthárdi ütközet és a rá következett vasvári béke. Természetes, hogy a röpiratok valamennyi esemény közül evvel foglalkoznak legsűrűbben és legbehatóbban. Tüzetesen ismertetik a csata lefolyását, felsorolják az elesettek közül az előkelőbbek nevét és nagy metszetekben tüntetik fel, Szent-Gotthárd környékét a csatatérrel. A legtöbbet ígér a következő nyomtatvány czíme: *Allerjüngster | Warhafftiger | recht gründlicher und unpartheiischer BERICHT | Was bey der am 23. Julii vorgehabten Cavalcade | absonderlichen aber | bey dem darauf den I. Augusti unfern dem Closter S. Gotthard an der Raab mit dem Türcken gehaltenen memorablen Treffen | passiret und sich zugetragen; Mit allen Umständen | wie und von wem die Regimenter angeführet | getroffen und eines oder anders Sentiment in Kriegs-Rath gefallen: Wie es von Glaubwürdiger hoher Hand | ertheilet worden. Alle bisher | von dieser Begebenheit | ausgestreute zum Theil jrrige Relationen zu entfehlern | und die eigentliche Warheit an Tag zugeben. In Druck verfertigt |*

¹ Czimét l.: Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2274. k.

im Wein-Monat | dieses 1664. Jahrs. — (H. n., 4-r., 8 sztlan lev.) — A győzelmet, mely kétségtelenül igen fényes volt, persze maga Montecuccoli becsülte legtöbbre, mert Zrinyivel szemben ismét őt tette a hadjárat hőségévé. Értett a reklámhoz, nagyhangú tudósításai szétmentek Európába és mindenüvé elvitték dicsőségét: a szent-gothárdi diadal hírét.¹ Montecuccoli önérzetes jelentése, melyet az ütközet lefolyásáról a császárnak küldött, több nyomtatványban van meg a múzeumban, az egyiknek címe: *Copia der verrern Allerunterthenigigisten (igy!) Relation, so an Ihre Kays: Mayest: vnserm Allergnädigsten Herrn: Dero geheimer Rath | Cammerer | vnd General Feldt-Marschall | Herr Reymond Graff Montecucoli: Vber das den I. Augusti 1664. vnweit bey St. Gotthardt fůrgangenen Haupt-Treffen | gehorsambist erstattet | neben zweyen Listen deren | so von denen Kayserl: vnd Reichsvölekern gebliben vnd gequeetschet worden | vnd hiebeykommenden Kupffer der | darbey gewesten Battaglia, ausz Ihrer Kays: Mayest: Allergnädigsten Bewilligung | offentlich in Truck gegeben | Zu Wien | durch Matthæum Cosmerovium | Dero Römischen Kaysl: Mayest: Hoff-Buchdrucker — (4-r., 4 sztlan lev.) —* A győzelem után »Montecucoli tétlenül pihent babérain s időt engedett a nagyvezérnek, hogy kiheverje a csapást, mely egy pillanatra teljesen elkábitotta. Minthogy nem üldözték, Ahmed pasa hamar föleszmélt és hadait a Bakonyon át Fehérvárnak, onnan meg Esztergomnak vezette, miközben megtalálta az eszközöket, melyek kijuttatták a hinárból. Még Érsek-Ujvárt is felmentette, melyet időközben Souches felvidéki csapatai kezdtek vivni.«² A következő ujságlap ezekről a eseményekről ad hírt: *Relation wasmassen die Türcken schon bey 20000 Mann verlohren | und | da man ihnen solchen anbieten sollte | zum Frieden sich geneigt vermerken lassen: wie sie die zveg belägrte Vestungen | Symek und Vesprin, wiederum verlassen | und nach Ofen sich begeben: wie hingegen die unsern einen wichtigen Anschlag | den Feind zu suchen | vor der Hand haben | den der Höchste beglücken wollt; auch wie sie das dritte Theil von der erneurten Granerbrücke ruinirt | und Neuhausel annoch blockirt halten. M. Augustus A. 1664. — (H. n., 4-r., 2 sztlan lev.) —*

¹ Acsády, id. m. 199. l.

² U. ott.

A szent-gothárdi ütközet után kilencz nappal, augusztus 10-ikén jött létre a vassvári béke, melynek hírének természetesen szintén több lap vitte szét Németországba. »Gott sey Dank und Ehre!« kiált fel önkéntelenül egy újságlevél a czimlapon a szent-gothárdi diadal után, a vassvári béke hírének azonban még a hamisan informált külföldön sem volt ilyen hatása. Mikor szept. végén hivatalosan közhíré tették, »az örökös tartományokban és a német birodalomban oly fölháborodás támadt és oly éles szavakban nyilvánult, hogy az udvar maga is meghökkent. Az izgatottságot csillapítandó, félhivatalosan azt híresztelték, hogy nem volt sem elég pénz, sem elég katona a hadjárat folytatására, hogy Montecucoli serege teljesen kimerült és így merő kénytelenségből kellett békét kötni.«¹ A múzeumban is van két nyomtatvány, melyek, úgy látszik, hivatalos vagy félhivatalos jellegűek; az egyiknek czíme így hangzik: *Relation von denen Motiven und Ursachen | wodurch die Röm. Kayserl. Majestät | mit dem Türken Frieden zumachen | bewogen worden; wasmassen auch H. General Graf de Souches, nach Absterben H. Grafens von Buchlein | zu Commendanten in Commora und General über die Berg-Städtische Gränze | declariret worden. M. October | A. 1664.* — (H. n., 4-r., 2 sztlan lev.)

A legnagyobb elégületlenséget a vassvári béke természetesen Magyarországon keltette.² Az udvar zavarában ide-oda kapkodott és kereste a módot és eszközöket, melyekkel az elégületlenségnek véget vethetne. Ennek a zavarnak és kapkodásnak hű kifejezője a következő reláció: *Relation wasmassen der durch Gr. Niclasen von Serin nach Warasdin in Croatien ausgeschriebenene Landtag durch einer Keyserl. Courier aufgekündet: die Türcken | in die Serinische Insel einen Einfall tentirt | aber von H. Gr. Peter repoussirt und verfolgt | ingleichen die Wardeiner von den unsern | in einem Scharmützel | mit einer Schlappe | abgewiesen worden: im übrigen | die Hungarn zu placitirung des Frieden Schlusses zu disponiren | ein Landtag zu Oedenburg | nach dem Neuen Jahr | soll gehalten werden. M. October | A. 1664.* — (H. n. 4-r., 2 sztlan lev.)

¹ Acsády, id. m. 202. l.

² Egy az akadémia könyvtárában őrzött reláció azokról az okokról szól, amelyek miatt a magyar rendek a békekötés ellen protestáltak.

A vasvári békénél nem kisebb csapás volt Magyarországra nézve Zrinyi Miklósnak, kora legünnepeltebb hősnének, váratlan halála. »Gyász és siralom fogadta a rémhirt széles Magyarországon és a művelt világban mindenütt, hol a vitézséget becsülni tudták . . . Münchenben az udvar és nagy közönség részvételével gyászistentiszteletet tartottak és az elismerés legmelegebb szavaival méltatták az elhunyt halhatatlan érdemeit.«¹ András, karmelita atyának ezen karácson havának 6-ikán tartott beszédén kívül, melyet Salamon Ferencz nem ugyan ebből a kiadásból újra lenyomatott,² egy verses nyomtatvány is foglalkozik ezen szomorú, megdöbbentő eseménnyel: *Nannia Melpomenes Schillingianæ Dasz ist: Poetische Klage Über die betrüebte Entleibung. Weiland desz Hoch- vnd Wolgebohrnen Herrn | Herrn Niclassen Graffen von Serin | Römisch: Kay: May: Geheimen Rath | Cammerern | Ritters desz Guldenen Flusz | General Feldt-Wachmeister in Dalmatien | Croatien | vnd Slavonien | x. Welcher Auff verworffener Jagte | von einem iberausz grossen | vnd schon beschädigten Wildschwein vbereylet | gefelt gehawen vnd schmerzlich erlegt worden | den 18. November | im Jahr | als man ausz Tschackathurn schreiben konnte: CoMes serInI Venam Do, ab apro LæsUs perIII. Gedruckt zu Wienn in Oesterreich | durch Susanna Rickesin | Wittib. — (4-r., 6 sztlan lev.)*³

A következő év nyomtatványai részben még mindig a szentgotthárdi győzelemről hoznak tudósításokat. Ezek között különösen érdekes sok metszete miatt Zimmermann Márton, augsburgi műkereskedőnek füzeté, és személyes tapasztalatai miatt Stauffenberg Jánosnak következő terjedelmes jelentése, ki a csatában maga is részt vett: *Gründliche warhafftige Vnd unparteyische Relation Des blutigen Treffens | zwischen dem Erbfeinde christlichen Namens und Blutes auff einer | und dem Christlichen Kriegsheer auf anderer Seitten | gehalten den 1. Augusti An: 1664. bey S. Gotthard in Ungarn. Zu mehrer beglaubung der Warheit der Aller Durchleuchtigsten Röm: Kayserl: May: Leopold dem ersten dises Nahmens | wie auch den gesamnten*

¹ Acsády, id. m. VII. 226. l.

² Budapesti Szemle, 47. k. 404—422. l.

³ V. ö. Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2219. sz., mely helytelenül van 1663-ra téve.

*Chur-Fürsten und Ständen des H. Röm: Reichs Dediciert und zuschriben Durch Joham von Stauffenberg. Bey der Armade des Heyl. Röm. Kayserthumbs teutscher Nation in bemelten Treffen gewesenenen General Quartiermeistern und General Adjutanten, wie er dasselbe selbst durch eigene experienz observiret, notieret, theils selbst subordinate coñandirt hat. Regenspurg gedruckt bey Christoff Fischer. den 12. Febr. Anno 1665. — (4-r., 95 szzott lap.) — Egy másik ujságlap 1665-ből a vasvári béke pontjait közli, amint azokat Porcia herczeg a császár nevében a magyar rendek elé terjesztette. A többi nyomtatvány azokról a fényes diszkövetségekről szól, melyeket 1665. májusában a békekötés ratifikálása végett a császári udvar Konstantinápolyba, a porta pedig Bécsbe küldött. Soha a két székváros egymás köveit ily előzékenyen és ünnepélyesen nem fogadta. A fény és pompa, mit akkor kifejtettek, szokatlan volt és káprázatos, úgy hogy nem csoda, hogy a hírlapok nagy bőbeszédűséggel emlékeznek meg róla: *Relation Oder Auszföhrlicher Bericht | Wie die Käyserl. nach Constantinopel abgefertigte grosze Botschafft am 29. Maji zu Comorn angelangt | auch wie die herauff beschene Abwechslung mit der Türckischen groszen Botschafft erfolgt. Sammt Einer Specification, was besagte Türckische Botschafft von Ihrer Käyserl. Mayest. Unserm Allergnädigsten Herrn | etc. zu täglicher Unterhaltung gefordert und begehrt habe. Gedruckt im Jahr | 1665. — (H. n., 4-r., 2 sztlán lev.)**

A szent-gotthárdi ütközet után a csaták zaja hosszú időre elült Magyarországon. Csak természetes, hogy ezekben az években a német hírlapirodalom csak kevés táplálékot talált a magyar viszonyokban. Pedig ezek a híres győzelem után egy csöppet sem javultak, ellenkezőleg folyton rosszabbodtak. A hazafiui bánat és elkeseredés mélyen bevette magát a legkiválóbbak szívébe és merészen, szinte ábrándosan kereste az eszközöket, melyekkel a néma tépelődésből a cselekvés terére átléphetne. Tudjuk, hogy az összeesküvést, mielőtt nyíltan támadhatott volna, vérbe fojtották. A titkos szövetség fölfedezése mindenfelé a legnagyobb meglepetést keltette, és úgy látszik, hogy az udvar is sietett a kedvező alkalmat kiaknázni, hogy a magyarok hitelét, a Zrínyi név évszázados tiszteletét a journalismus felhasználásával a külföld előtt megrontsa. 1665—1671-ig összesen csak két ujságlap van a múzeum

birtokában, melyek magyar vonatkozásúak:¹ az egyik az 1666. május 5-iki gyulai ütközetről tudósít, a másik pedig a magyar királyság panaszának ad kifejezést, nem a német elnyomatás, hanem ama veszedelem fölött, mely hazánkat a félhold terjeszkedése következtében fenyegeti.²

A Wesselényi-féle összeesküvés felfedezése és véres elfojtása újra nagyobb élenkséget hozott a magyar tárgyú hirlapirodalomba. Ebben az esetben, úgy látszik, ismét a félhivatalosok csinálták a legnagyobb zajt, mert mind az öt ujságlap, mely a múzeum birtokában van, telve van dicsérettel, mikor a császár igazságos szigoráról beszél, és nyoma sincs a sajnálkozásnak, mikor a kegyetlen ítélet végrehajtásáról szól: *Neues Gedicht Über die ganz billich Kayserliche Execution, so über Frantzen Nadasti zu Wienn im Rathausz: Wie auch anderwärtig andere desz Hochlöbl: Hausz von Oesterreich — geweste Rebellen | den letzten April des 1671-isten Jahrs in einem Tag | vnd Stund ergangen. Andern zur Abschew ! vnd Exempel zusammen getragen. Im Thon: O schwäre Gottes Hand. Gedruckt zu Wienn in Oesterreich | bey Leopold Voigt 1671. — (4-r., 4 sztlan lev.)* — A hivatalos jellegét különösen a következő ujság mutatja, mely először Bécsben jelent meg és Nürnbergben újra nyomtatott: *Ausführliche und Warhafftige Beschreibung | wie es mit denen Criminal-Prozessen, und darauf erfolgten Executionen, wider die drey Grafen Frantzen Nadaszdí | Peter von Zrin | und Frantz Christophen Frangepan | eigentlich hergegangen. Mit allergnädigsten Befehl Ihrer Käiserl. Majestät | den Wienerischen Exemplar nachgedruckt In Nürnberg | bey Michael und Johann Fridrich Endter | 1671. — (4-r., 40 sztlan lev.)*

Tudjuk, hogy a Wesselényi-féle összeskűvésnek milyen rettenetes következményei voltak. Fölfedezésének a bécsi udvar hirdeti tanácsosai lelkökből megörültek, nem annyira azért, mert idejekorán a dinasztíára származható veszélynek elejét vehették, mint inkább abból az okból, mert ürügyül használhatták a gyűlölt, szabadságszerető magyarság megrontására. A megtorlás szívtelen-

¹ Eltekintve két magyar szerzőnek, Bethlen Jánosnak és Trüster Jánosnak Erdélyre vonatkozó műveitől. V. ö. Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2355. és 2356. sz. — Még néhány szám a II. kötetben: 1225., 1227. és 1256.

² Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2545. sz.

sége az újabb történelemben szinte páratlanul áll, és a protestánsok borzalmas üldözése valóban vetekedik az első keresztények szenvedéseivel a római birodalomban. Csak természetes, hogy ezeknek az üldözéseknek élénk, vérben dobzó vagy keservesen felsíró visszhangját sűrűn találjuk az egykori ujságirodalomban. Ezt az egyházpolitikai polemiát, mely a legszélesebb körökre kívánt hatni itthon és a külföldön, Bársony György püspök vezette be *Veritas Toti Mundo Declarata* című röpiratával,¹ »melyben kereken kijelenté, hogy a király nem köteles ama törvényeket megtartani, melyek a protestánsoknak a vallásszabadságot biztosítják.«² Bársony püspök ezen füzeté megvan a múzeum könyvtárában latin-német szöveggel két hasábosan nyomtatva. A protestánsokra nézve ennél veszedelmesebb elméletet már nem lehetett hirdetni, és világos, hogy siettek rá a legnagyobb felháborodással felelni. A múzeum két nyomtatványt őriz, melyek Bársony könyvével polemizálnak, az egyiknek czíme:³ *Gründe und Ursachen welche Die Römische Keyserliche | auch zu Hungarn und Böhmen Königl. Majest. bewegen sollen | nicht zu zugeben Dasz die Evangelische verfolgt | und ausz dero Erb. Königreichen und Ländern vertrieben werden: von Wilh. Christ. Kriegsmann entgegen gesetzt Einer in Lateinischer und Teutschen Sprache unlängst ausgegebenen Schrift: deren Titul: Veritas Toti Mundo Declarata, etc. oder Grundfeste der Warheit | welche der gantzen Welt entdeckt und darinnen mit dreyfachem Grund erwiesen wird | Dasz Ihre Keyserliche und Königliche Majestät nicht schuldig seye die Lutherische und Calvinische Secten in Ungarn zudulden: ausz Eyfer zur Catholischen Religion aufgesetzt von G. B. E. V. P. S. | S. C. R. M. CC. In Verlegung des Autoris | Im Jahr 1672. — (H. n., 4-r., 18 szzott lap.) — A protestánsok czáfoló ellenvetései azonban nem használtak, az udvari reactio félretette a szó erejét és a fegyver nyers hatalmához nyúlt, melynél talán csak könyörtelensége volt nagyobb. A tények vilá-*

¹ Czimét l. Régi Magyar Könyvtár, II. k. 1269. sz. Bővebbet e munkáról és a hozzá fűződő polemiaról l. Krones tanulmányában az *Archiv für österreichische Geschichte* LXXX. kötetében, különösen a 390.—392. lapon.

² Acsády, id. m. 302. l.

³ A másik füzet czímét l. Régi Magyar Könyvtár, III. k. 2610. sz. és II. k. 1295. sz.

gos tanúsága ellenére az üldözők kérkedő szemérmertlenséggel kimondották, és Labsanszky János jezsuita röpiratban is hirdette,¹ hogy a protestánsok nem vallásuk, hanem lázadásuk, nem *religio*, hanem *rebellio* miatt ítéltetnek el. Ezt persze senki sem hihette, ki csak némileg is tájékozva volt, és a protestáns papok gondoskodtak róla, hogy a külföld el ne ámtassék. A védelem széles mederben indult meg és az írók sokaságából különösen három név emelkedik ki: Klesch Kristóf, Dániel és Lani György. A vitázó iratok mellett pedig sűrűn hangzanak fel az itthon maradottak keserves panaszai, kik könyörületért fordulnak a császárhoz, a börtönbe vettettek zokogó imái, kik lemondtak az élet reményéről, a gályákon raboskodók feljajduló siralmai, kik kétségbeesetten várják a megváltás óráját, a számüzött papok könyvekben fuldokló prédikációi, kik istenes szavakkal segítségért kiáltanak és izzó szenvedéllyel bosszúra szólítanak, és a külföldi protestáns kormányok sürgető felszólalásai, melyeket a bécsi udvar hivatalosan tudomásul vesz és hallgatagon ismét félretesz. 1671-től 1683-ig a magyar vonatkozású német nyelvű nyomtatványok legnagyobb részt ily tartalmúak, szerzőik jobbára magyarok lévén, bibliografiájuk Szabó-Hellebrant *Régi Magyar Könyvtár*-ának II. és III. kötetében található.² E helyütt ép azért nem is foglalkozom velők bővebben. Külön megemlítésre talán csak egy 1674-ki hetilap augusztus 15-i-ki száma méltó, mely a múzeum birtokában van: No 33. *Ordinari Wochen-* **M. S.** *vom 15. Augmon. A. E.* *zeitung* Á^o 1674. —

(h. n., 4-r., 2 sztlan lev.) —; aug. 9-ki kelettel Bécsből ezeket írja a magyarországi állapotokról: »*In Ungarn währet das unbarmhertzige verfahren der Geistlichen noch alleweil: viel tausend Seelen haben sich in das dem Türcken gehuldigte Land errettet | und eben so vil in Sachsen und das Römische Reich | mit hinderlassung jhrer Gütern | und was sie sonst gehabt haben; wie übel man mit den Evangel: Geistlichen in gedachtem Ungarn umgangen | ist unbeschreiblich.*«

1683 után ezek a panaszok jórészt ellhallgatnak, az európai

¹ L. Régi Magyar Könyvtár, II. k. 1370. sz., és Krestianszky válasszát III. k. 3272. sz.

² V. ö. Rácz Károly, A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674-ben. Sárospatak, 1874.

közvélemény lázas érdeklődéssel más események felé fordult, melyek káprázatos fényökkel sokat, ha nem is mindent feledtettek. 1683-ban kezdetét vette a 16 éves felszabadító háború, mely tüneményes sikereivel világtörténelmi jelentőségre emelkedett. Világos, hogy az európai journalismus ezeket a diadalmas hadmiveleteket ujjongó örömmel és mámoros lelkesedéssel lépésről lépésre pontosan követte.

A császári udvar most is, mint húsz évvel annak előtte, a béke föntartásán fáradozott és a legutolsó pillanatig nem tett semmit a török veszély elhárítására. A közvélemény, úgy látszik, most is korábban ismerte fel a támadás komolyságát, és tolmácsai, a hírlapok, mindenféle tanácscsal szolgálnak a török ellen való sikeres szervezkedésre. Ezt mutatja egyéb nyomtatványokon kívül a következő füzet is: *Endecktes Wienerisches Cabinet | Darinnen Die itzige hochdringliche Gefahr des Káiserlichen Hofes | benebens denem Mitteln | wie solchen zu begegnen | und dem Káiser so wohl | als dem gantzen Reiche die gewünschte Wohlfart wieder herzu bringen sey: Vorgestelllet wird durch Christian Freymunden. Gedruckt in Jahr 1683.* (H. n., 4 sztlan lev. —) A muzeumban ebből az évből még több ilyen általánosabb természetű röpirat található, melyek a török hatalom süllyedéséről és Magyarország véginségéről szólnak. A magyarból fordított *Ungarische Warheits-Geige*¹ című füzetben kívül ily tartalmú a következő párbeszédes prózában írt nyomtatvány is: *Teuffels Rath | und Pfaffen That. Durch zwey abgeschickte Jesuiter Pater Francisqve und Pater Mandow An Dem höllischen Fürsten Lucifer Legations-Weise vorgestelllet. Mit der Höllen-Post geschickt | allen Deutschen zum Bericht.* — (H. és é. (1683) n., 4-r., 4 sztlan lev. egy metszettel.)

¹ Teljes címét l. Régi Magyar Könyvtár, III. kötet. 3244. sz. V. ö. Bartalus István: Újabb adalékok a magyar zene történelméhez. I. Régi húros hangszereink s a magyar hegedű. Ak. Ért. a nyelv- és széptud. köréből. X. k. 13. szám. 10. l. (Bartalus Mazeke, a füzet magyar eredetijének állítólagos szerzőjét, költött személynek tartja, és mert a röpirat tartalma politikai gúnyirat az akkori viszonyokra, nem is hiszi, hogy e nyomtatvány fordítás volna magyarból, hanem eredeti német fogalmazásnak gondolja. Csakhogy megjegyzendő, hogy a XVIII. században tényleg létezett egy Mažek nevű, cseh származású zeneművész-család. V. ö. Herm. Mendel, Musikalisches Conservations Lexicon és Wurzbach K., Biograph. Lexicon.

A Bécs ostromáról szóló tudósítások száma persze légio, mindezek azonban csak részben tartoznak közvetlenül ránk. Hangjuk többnyire gúnyolódó és csufolódó; a török vakmerősége oly rendkívülinek, veresége annyira szégyenletesnek tűnt föl a győztes bécsiek szemében, hogy az első félelem és diadalmámor után féktelen hahotába törtek ki.¹ A legzabolálatlanabb és legelterjedtebb ujságlevelekhez tartozik a következő füzet, mely egyszersmind Kara Musztafa megöletéséről ad hírt: *Türkische Prügel-Suppe | dem verlogenen Gott Mahomet | Welche ihm der Tyrannische Grosz-Vezir | wegen empfangener Teutscher tichter Ohrfeigen | seines Bernheuterischen Groszsprechens | und | flüchtigen Verlusts | hat kochen und errichten lassen | Mit bedrohung | ihm auf ferneres Miszrathen | ausbleibenden Sieges | vollend gar todt zu schlagen; Allen tapfferen und groszmüthigen Teutschen | vorgestellt Zu einem Gelächter | einer so armseligen und ohnmächtigen Gottheit | Nach der Singweise: Dorindgen weine nicht | x. Gedruckt im Jahr 1683. — (H. n., 4-r., 2 sztlan lev., vers, 1 metszettel.)* — Ránk nézve érdekesebb egy másik füzet, mely a török fogságba esett magyarok számáról hoz hírt: *Glaubhafte Specification Der Ungarischen Christen | Manns- und Weibs-hoch- und niedern Stands-Personen | so wol alt als jungen | wie viel nemlich derer von der grausamen Türkischen Kriegs-Macht | als dieselbe vor Wien geruckt | in die ewige Dienstbarkeit gefänglich genommen worden: Worbey auch specificiret was die Türcken an Kriegs-Rüstung hinterlassen | auch was in des Grosz-Veziers Zelt gefunden | und wie viel Städt und Dörffer vom Türcken verbrand worden. Anno 1683. — (H. n., 4-r., 2 sztlan lev.)*

A keresztények győzelmei senkit sem sujtottak annyira mint Thököly Imrét, kit a török Magyarország fejedelmévé nevezett ki. Szomorú sorsát a nyugati közvélemény, úgy látszik, nem minden részvét nélkül szemlélte: hisz ő még a hadjárat elején szeretett volna a császárral kibékülni, hogy fegyverét a kereszténység és hazája szolgálatában a pogány ellen fordithassa, de az udvar gögje inkább lemondott segítségéről, sem hogy a lázadót az örvény széléről megmentse. A múzeum nyomtatványai közt

¹ Egy 1684-ki lap ki is fejezi aggodalmát ezen gögös csúfolódáson.

két újságlap foglalkozik vele,¹ az egyik a »gróf úr« rövid élet-történetét adja, a másik pedig János lengyel király ajánlatát közli, melyben Lipót királylyal tudatja, miként volnának Thököly és hívei rábírhatók, hogy fegyverüket a kereszténység oltalmára a császár hűséges szolgálatában forgassák: *Abdruck oder Inhalt Desz Jenigen Vorschlags | Welchen I. Königl. Mayest. in Pohlen An Ihre Röm. Käys. Mayestät | Wegen Vermeidung der Ungarischen | oder Innländischen Unruhen | umb desto sieghaffter und bequemerlicher | dem Türckischen Christen-Feind zu widerstehen | den 7. Decemb. dieses lauffenden 1683. Jahrs von Cracau ausz übersand; Worinnen | Doch zwar ohnmaszgeblich | in nachfolgenden Punkten enthalten | auf was Art und Weise Der Graff Emerich Teckely | und dessen Adhærenten Von dem Türckischen Schutz ab — und wiederumb der Christenheit zum besten | zu Ih. Röm. Käyserl. Majestät schuldigsten und gehorsamsten Devotion gebracht werden könnten. Gedruckt im Jahr 1683. — (H. n., 4-r., 2 sztlan lev.)*

Az 1684-ki év legnevezetebb eseménye Buda sikertelen ostroma és evvel összefüggőleg Károly herczegnek Vácznál kivívott fényes győzelme. A magyar vonatkozású német hírlapirodalom ebben az évben nagyrészt evvel a hadművelettel foglalkozik, mert nagy várakozásokat fűztek hozzá, melyek azonban csak két év múlva mentek teljesedésbe. Legkimerítőbb a tudósítás ezen relációban: *Warhafftig und ausführliche Relation Dessen | was sich | zu Anfang und Ende des Käyserlichen Feld-Zuges in Hungarn | Dieses 1684. Jahrs | bey Dero Haupt-Armee | Denkwürdiges zugetragen: Worinnen absonderlich enthalten ein unparteyisch- und gründlicher Bericht | von Belägerung und Defension Der Stadt Ofen | anzeigend alle sonderbare mehrentheils in eigener Gegenwart dabey observirte Begebnisse: So woln auch | was | auf Chur-Bayrischer Seiten | von Tag zu Tag | remarquables passiret. Deme | zu mehrer Erläuterung | ein accurater Grund-Risz ermeldter Belägerung beygefüget. Mit grosser Mühe und*

¹ A Thökölyről szóló nyomtatványok száma általában természetesen sokkal nagyobb: az egyetem és akadémia könyvtárában is található még egynehány újság, Weller is több verses hírlapot említ, melyek Thökölyről szólnak. Lásd még Kábdebo, Bibliographie der Werke über die Belagerungen Wiens 1529, 1683.

Fleisz zusammen getragen und ausgefertigt | von Einem vornehmen Kriegs-Bedienten. Im Jahr 1684. — (H. n., 4-r., 22 szzott lap, 1 metszettel.) — Ennél a nyomtatványnál azonban sok tekintetben érdekesebb egy másik röpirat, mely 78 lapon az összes kérdéseket felöli, melyek Magyarországra vonatkozólag a hazafit és az idegent egyaránt mozgatták vagy érdekelték: Curiose Staats-Gedanken | Vber den verwirrten Zustand des Königreichs Ungarn Und daher bey der Christenheit entstehenden Gefahr | Bekümmernus und Zeit-gewöhnlichen Fragen; sonderlich aber was doch die Unserige nach erhaltener Victorie in Vngarn weiter vornehmen | und was sie Glückliches verrichten möchten? Ob der Türcke auch wieder vor Wien rucken | und was er sonst bey diesem Kriege gewinnen dürfte? Ob auch die Christliche Potentaten einig bleiben | oder sich trennen solten? Worum doch dieselben mit dem Türcken so balden Friede machen? Wie es mit dem Tökely | und denen Evangelischen in Ungarn | ja dem gantzen Königreiche endlich ablauffen; und ob solches der Türcke mit der Zeit auch vollends in seinen Gewalt bringen werde? Und andere Zeit-lauffige Dinge mehr. Alles nach denen bewehrten Staats-Reguln | merckwürdigen Exempeln und Begebenheiten | auch gegenwärtigen der Sachen Zustände | unpartheyisch untersucht in so weit erört. Gedruckt im Jahr 1684. — (H. n., 4-r., 78 szzott lap.)

Az 1685-ki hadmíveletek nagyon széles mederben folytak és úgyszólván Magyarország egész területére kiterjeszkedtek. A muzeum birtokában vagy tizenöt olyan ujságlap van, melyek e hadjárat minden részletéről kimerítő tudósításokat hoznak. A legtöbb közülük az érsek-ujvári és esztergomi diadalról szól. Az egyik röpirat egy török zászló leírását hozza, melyet a svábföldi segélycsapatok Érsek-Ujvár ostrománál hatalmukba kerítettek. A füzethez egy nagy metszet van mellékelve, mely az említett zászlót és Érsek-Ujvárt ábrázolja: *Abbild- und Beschreibung desz Türkischen Haupt-Fahmens, welcher von denen desz Hochlöbl. Schwäbischen Reich-Creisses Auxiliar-Völekern in der jüngsthin eroberten Vestung | Neuhausel | gebeutet und zuruck gebracht worden. Samt beygefügtter Erklärung der darinn befindlichen Arabischen Schrift. Verfertigt von Matthias Friderich Becken | E. A. Augspurg | Gedruckt und zu finden bey Jacob Koppmayer | 1684. —*

(4-r., 4 sztlan lev.) — Az 1685—86-ki nyomtatványok egyáltalán gazdagok sikerült és értékes metszetekben. Így a felső-magyarországi győzelmek alkalmából az egyik röpirat Kassa, Szolnok, Szarvas, és Gyula metszetét hozza: *Gründliche Kupffer-Erleuterung Der gegenwärtig nach dem eigentlichen Grund-Risz abgebildeten | durch die Käyserliche glorwürdsiegende Waffen denen Türcken und Rebellen hinweg genommenen | und eroberten vier Ungarischen Haupt-Städte | Mit anbeygefügeten nothwendigen Unterricht | was bey einer jeglichen absonderlich zubemercken | und welcher Gestalt diesselbe unter Käyserlicher Majestät Bottmäszigkeit In so kurtzer Zeit gebracht worden: Dem Geschicht- und Neuigkeit liebenden Leser zu sonderbarem Gefallen | und einer so herrlichen Begebenheit wohlwürdigen Andencken hervor gegeben. Gedruckt im Jahr Christi | 1685.* — (H. n., 4-r., 4 sztlan lev.) — Leslie tábornok eszéki diadala alkalmából egy másik ujság Eszék ostromát feltüntető metszetet mellékel tudósításához, mely az érsek-ujvári, esztergomi és egyéb felsőmagyarországi diadalokról is szól: *Das Triumphirliche Klee-Blatt | Der | an dreyer Oertern | wider den Erb-Feind erwachsenen herrlichen Victorien | Römisch-Käyserlicher Majestät: Durch einen Um- und vollständigen Bericht | was täglich bey Belägerung der Haupt-Vestung Neuheusel | von Anfang bisz zum Ende | wie auch bey Überstürmung derselben | vorgangen: Vnd Wie (Zweytens) der Türck das belägte Gran | mit grossem Einbusz | und bald hernach | in einem Haupt-Treffen mit den Unserigen | das Feld verlassen müssen; Und dann Wie (Drittens) die Türckische Völcker an der Essecker Brucken im Treffen überwunden | auch folgend die berühmte Brucke daselbst | guten Theils | zu grossem Vorthail der Christenheit | abgebrannt worden; Nebst einem Anhange | Desz biszherigen sämtlichen Verlauffs | bey der Belägerung Eperies in Ober-Ungarn | wie auch anderer Ober-Ungarischen Begebenheiten; samt ausführlicher Erzählung | wie die herrliche Vestung Coron | im Königreich Morea | mit stürmender Hand an die Republic Venedig übergangen | worbey alles in Kupffer auf das accurateste mit vorgestellt | Dem Curiosen und freundlichen Leser dargereicht von Einer glaubwürdigen Feder. Nürnberg | zu finden bey Johann Christoff Lochner | 1685.* — (4-r., 36 sztlan lev.)

Thököly Imre sorsával, mely ebben az évben végzetesre

fordult, két ujságlap foglalkozik; az egyik versben van írva és először a felső-magyarországi hadjáratról szól: *Eine herrliche Beschreibung Der Kayserlichen Waffen | Von Eroberung etlicher berühmter Orthen in Ober-Hungarn vnd Türckey erstlich | Eperies | Caschau | Zolnock | S. Nicolai | Bodack | Onot | Tockay | Zalo | Ibrany | klein Warasdein. Was sich weiters mit dem Graff Teckeli ereignet | ist in folgenden Gesang zuvernehmen. Im Thon: Maria Königin Mutter vnd Helfferin | &c. Gedruckt im Jahr | 1685.* — (H. n., 4-r., 2 sztlan lev.) — A másik terjedelmesebb hirlap prózában van írva és három nagy metszethen tünteti fel Thököly elfogatását.

Végre még említésre méltó ebből az évből Engler János György »sáska prédikációja«, melyet július 29-ikén Modorban tartott: *Heuschrecken-Predigt | So in Modor von M. Johann Georg Englern | Zitt. Den 29. Julii | Anno 1685. Gehalten worden. In Zittau | Gedruckt bey Michael Hartmann.* — (4-r., 10 sztlan lev., 1 metszettel.)

A RÉGI BUDAI KÖNYVTÁRNAK EDDIG ISMERETLEN KÓDEXE.

DR. KRAUSZ SÁMUEL TŐL.

A Magyar Könyvszemle szerkesztője csak nemrég is panaszkodott (1894. évf. 305. l.) hogy a Korvina maradványainak tanulmányozásában pár év óta szünet állott be. A panasz annál inkább is jogosult, mivel semmi sem lehet nemzetibb feladata a magyar tudománynak, mint nagy királyunk e dicső alkotásának rekonstruálása. Kéziratokat természetesen nem lehet újra teremteni, ha azok egyszer már elvesztek vagy ha hollétükről nincs tudomásunk, de a Korvinára vonatkozó *irodalomnak* az összegyűjtése aránylag könnyű feladat volna, már pedig a Korvinára vonatkozó minden irodalmi utalás nemcsak gyarapítja e tárgyban való ismereteinket, hanem egy-egy új titulus is nemzeti büszkeségünkre.

Nem rendszeres kutatás, hanem csak olvasás közben, bukantam a Korvinára tartozó következő utalásra, mely, úgy hiszem, eddigelé ismeretlen a szakirodalomban.

J. A. *Fabricius, Cod. Apocryph. Novi Testamenti* (Hamburg 1719, 6-rét) czímű munkája III. kötetének 397. lapján így ír:

De libro Σόφνης και Ἀποκρισις Ἰησοῦ.¹

¹ »Jézus értelmessége és felelete« czímű könyvről. — A többi mindjárt fordításban adom.